

KIRÁLY SÁNDOR

szociális referens

DE Hallgatói Kapcsolatok és Szolgáltatások központja

kiraly.sandor@unideb.hu

MELLÉKDÍJAK A M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEMEN

A tandíjon felül fizetett tanulmányi költségek változásai
Debrecenben a két világháború között

Két fajtája volt az egyetemi tanulmányi költségeknek a két világháború közötti Magyarországon, az egyik a tandíj, a másik a mellékdíj. A tandíj a 19. század közepétől része volt a magyar oktatási rendszernek, és azok a hallgatók, akiknek a szülei alacsonyabb társadalmi státuszúak vagy alacsonyabb jövedelműek voltak, szociális helyzetükre való tekintettel tandíjkezdményben, vagy tandíjmentességben részesülhettek. Ezzel szemben a mellékdíjak esetében semmilyen kedvezmény vagy mentesség nem létezett, mert ezek a díjak számos egyetemi intézmény fenntartásához szükségeltettek, mint például az egyetemi menza, az Ifjúsági Betegápolási Alap vagy az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapja.

A mellékdíjak rendszere különbözött az egyes egyetemeken, néhány mellékdíj megegyezett, míg mások nem. Gyakran különbség volt az egyes mellékdíjak összegét illetően is. Ebben a tanulmányban végigkövetjük a mellékdíjak rendszerének változását Debrecenben a két világháború között. Minden mellékdíj bemutatásra kerül, például a menzadíj, az Ifjúsági Betegápolási Alap díja, vagy a kétfajta fenntartási pótdíj, amelyeket a gazdasági válság hatására kellett létrehozni.

Kulcsszavak: tanulmányi költségek, tandíj, mellékdíj, menzadíj, Ifjúsági Betegápolási Alap, Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapja, fenntartási pótdíj

ADDITIONAL FEES IN THE ISTVÁN TISZA UNIVERSITY. THE CHANGES OF THE STUDY COSTS ABOVE THE TUITION FEE IN DEBRECEN BETWEEN THE TWO WORLD WARS. There were two types of study costs in the universities between the two World Wars, one of them was the tuition fee, and the other one was the additional fee. The tuition fee had been part of the Hungarian educational system since the middle of the 19th century. Those university students whose parents were in low social status with low income could get tuition fee discount or exemption because of their financial situation. But in the case of the different kind of additional fees, there were not any discount or exemption because these fees required for the maintenance of several

Beérkezett: 2023. 01. 05.

Közlésre elfogadva: 2023. 04. 15.

Copyright GERUNDIUM

university institution, like university canteen, patient care fund, or the provision fund of the University Council.

The system of these additional fees was different in the Hungarian universities, some additional fees were the same, some not. There were difference in the amount of the additional fees too. In this study, we can see the changes of the additional fee system in Debrecen between the two World Wars. All of the additional fees will be presented, for example canteen fee, patient care fund, and the two type of maintenance surcharges which were made due to the influence of the great economic crisis.

Keywords: study costs, tuition fee, additional fee, canteen fee, patient care fund, provision fund of the University Council, maintenance surcharge

1. Az egyetemi tanulmányok költségeinek típusai: a tandíj és a mellékdíjak jelentősége

Az egyetemi tanulmányok költségeinek több különböző típusa volt a két világháború közötti Magyarországon, ahogy napjainkban is. A kiadások egy része a lakhatáshoz, a mindennapi étkezéshez, esetleg az utazáshoz kapcsolható, azonban a múlt század első felében más típusú költségek is terhelték a diákokat, ami jórészt a tandíjnak és az egyetemi mellékdíjak rendszerének tudható be. Jelen tanulmányban elsősorban a Debrecenben fizetett mellékdíjak fajtáit, illetve a mellékdíjak rendszerében bekövetkezett változásokat fogjuk áttekinteni a két világháború közötti időszakban. Mielőtt azonban erre rátérnénk, a tanulmányi költségek jelentős hányadát kitevő tandíjra is érdemes figyelmet fordítani.

Magyarországon a tandíjat 1850-ben vezették be Leo Thun vallás- és közoktatásügyi miniszter 1849. szeptember 16-án kiadott oktatási reformja, az *Entwurf* keretében.¹ Magyarországi alkalmazását Leo Thun 1849. október 9-én rendelte el mint a magyar közoktatásügy ideiglenes szervezetének alapelveit.² Ezt erősítette meg Karl von Geringer báró teljhatalmú császári biztos 1849. november 6-i körrendelete, így az oktatási reform Magyarországon az 1850/51-es tanévtől lépett életbe.³ A tandíj összege óradíjban került meghatározásra, és a nagyságát így a hallgatott előadások száma határozta meg. A tandíjrendszer az 1867-es kiegyezést követően is fennmaradt, és a tandíj leckepezés elnevezéssel élt tovább.

¹ *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich* (Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1849).

² *Grundzüge für die provisorische Organisation de Unterrichtswesens in dem Kronlande Ungarn.*

³ Lásd: *A neoabszolutizmus és a provizórium kronológiája a Magyar Korona országaiban 1849–1867. Intézmény-, kultúr-, politika- és kormányzattörténet.* Összeállította RESS Imre (Budapest–Szófia: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2022), 10., 12. és 15.

A tandíj bevezetését követően a dualizmus időszakában az oktatáspolitikai irányítói teljesen természetesnek tekintették a hallgatók közvetlen anyagi hozzájárulását tanulmányaik költségeihez. A klasszikus leckepezérendszer 1890-ig maradt fenn. 1890. július 6-án Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter kiadta a Budapesti m. kir. Tudományegyetemen fizetendő tandíjakról és az egyetemi tanárok illetményeinek rendezéséről szóló szabályzatát, amely kimondta az addigi leckepezé megszüntetését és a félévente fizetendő 30 forintos tandíj bevezetését:

„2. Az eddigi leckepezé helyett a budapesti kir. tud. egyetem valamennyi karain az 1890/91-es tanévtől kezdve a rendes és a gyógyszerészhallgatók félévenként 30 frt tandíjat fizetnek. [...] 5. A tandíj az egyetemi quaesturánál fizetetik le a beiratkozás alkalmával úgy, mint eddig. 6. A hallgatók a 2.§-ban megállapított tandíjért az egyetemen azon félév alatt hirdetett előadások és gyakorlatok bármelyikére beiratkozhatnak.”⁴

Az óránként fizetett leckepezék megszüntetésének háttérében az állt, hogy az egyes egyetemi tanárok között nagyon nagy jövedelmi aránytalanságokat idézett elő. Az egy összegben félévente fizetett tandíj esetében ilyen egyenlőtlenségektől nem kellett tartani. A tandíjra vonatkozó szabályozás a kolozsvári magyar királyi tudományegyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről szóló 1872. évi XIX. törvénycikk elfogadásakor is felmerült. A törvény 9. §-a kimondta, hogy

„az egyetem megnyitása alkalmával a tandíjakat a fennálló viszonyok figyelembevételével, a jövőben pedig úgy a tan-, mint a szigorlati díjakat is a tudománykarok meghallgatása után, a közoktatásügyi miniszter állapítja meg. A tudománykarok a tan- és szigorlati díjakat szegény hallgatóknak elengedik”.⁵

1872-től tehát már két tudományegyetem működött az országban, és a harmadik tudományegyetem létesítése hosszú előkészítést követően, négy évtizeddel később valósult meg. A debreceni és a pozsonyi magyar királyi tudományegyetem felállításáról szóló 1912. évi XXXVI. törvénycikk ráadásul két újabb vidéki egyetemet is létrehozott.

Debrecenben a tandíj összege kezdetben a hallgatott órák számától függött. Az 1915-ös egyetemi szabályozás szerint tandíj gyanánt „a hallgatók félévenként annyszor 3 koronát fizetnek, amennyi a hallgatni kívánt heti órák száma. [...] abban az esetben, ha a hallgatott előadások heti óraszám alapján leckepezésük 20 koronánál kevesebb volna,

⁴ „A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter által 1614/el. szám alatt kiadott szabályzat, a budapesti kir. magy. tudományegyetemen fizetendő tandíjak és ezen egyetem tanárai illetményeinek rendezése tárgyában”. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1890. Huszonnegyedik évfolyam. Kiadja a m. kir. Belügyminisztérium (Budapest, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, 1890), 1330–1331.

⁵ *Magyar Törvénytár 1872–1874. évi törvénycikkek. Corpus Juris Hungarici. Milleniumi emlékkiadás.* 10. (Budapest, Franklin-Társulat, 1896), 43.

20 korona tandíjat fizetnek”.⁶ Ez a tandíjfizetési rendszer egészen az 1920/21-es tanév első félévéig volt érvényben. Ekkor ugyanis egységesen 300 koronában lett megállapítva a hallgatók féléves tandíja.⁷ Az 1920/21-es tanév második félévében már 400 korona tandíjat kellett fizetniük a hallgatóknak, majd ezt az 1921/22-es tanév első félévére ismét 300 koronára csökkentették.⁸ A tandíj összege ezt követően inflációkövető volt, és gyorsuló ütemben emelkedett, s ezt a növekedést csak a pengő bevezetése tudta megállítani. A közoktatási tárca az 1926/27. tanév második félévére egységesen 102 pengőben határozta meg a félévente fizetendő tandíj összegét⁹, mely az 1930-as évek végéig nem is változott. A tandíj majd csak az 1940/41-es tanévre emelkedett 128 pengőre.¹⁰

A tandíj mellett a tanulmányi költségek másik típusát a mellékdíjak jelentették, amelyeket szintén a féléves beiratkozások alkalmával kellett befizessenek a hallgatók. A mellékdíjak típusai intézményenként eltérőek lehettek, mind az egyes díjak fajtáját, mind pedig az összegét illetően, viszont közös jellemzőjük volt, hogy a tandíj mellett mindenütt kötelezően fizetett kiegészítő díjak voltak, amelyek esetében, semmilyen kedvezmény vagy díjelengedés nem létezett. A mellékdíjakat tehát minden hallgatónak teljes egészében meg kellett fizetnie, míg a tandíj esetében lehetett kedvezményt vagy mentességet kérni.

Az egyetemi hallgatók által fizetett díjakról az 1928/29-es tanév vonatkozásában Magyary Zoltán közölt először kimutatást az egyetemi ifjúság helyzetéről Klebelsbergnek készített memorandumában.¹¹ Intézményenként igyekezett összegyűjteni a legkülönbözőbb mellékdíjakat, vizsgadíjakat, sőt az egyéb, tanulmányokhoz kötődő költségeket is. A hallgatókat ugyanis a tandíj, a mellékdíjak, a különböző adminisztrációs-

⁶ *A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Tanulmányi, Fegyelmi és Leckepénzszabályzata* (Debrecen: Debrecen szab. kir. város Könyvnyomda Vállalata, 1915), 52. és 54. §, 14–15.; valamint: „A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1915. évi 87.699. számú rendeletével jóváhagyott tanulmányi, fegyelmi és leckepénz szabályzata a debreceni m. kir. tudományegyetemnek”. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1916, Ötvenedik évfolyam. Kiadja a Magyar Királyi Belügyminisztérium (Budapest: Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, 1916), 853–854.

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltári (továbbiakban: MNL HBML) VIII. 2. 6.d. 327-1920-21 Q. sz. a. *Kimutatás a debreceni m. kir. tudományegyetemen beiratkozott hallgatókról leckepénzdíjak szempontjából az 1920/21. tanév I-ső félévében*.

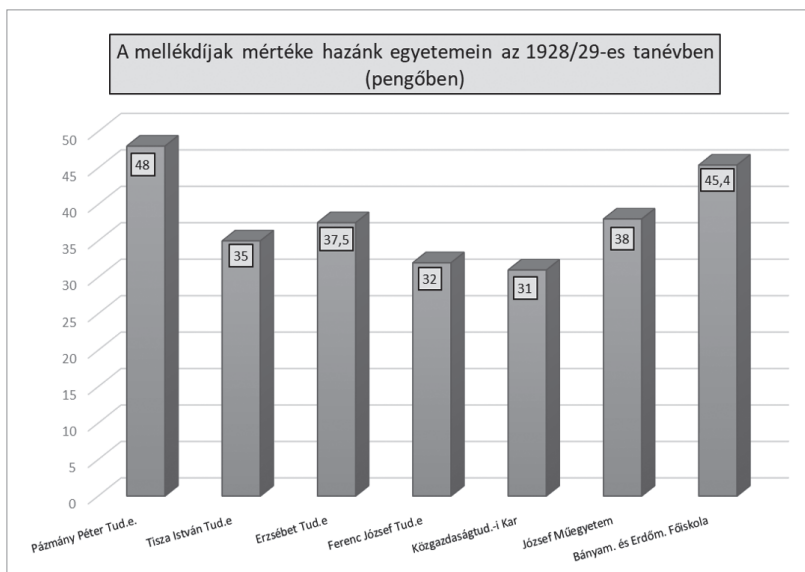
⁸ MNL HBML VIII. 2. 6.d. 328-1920-21 Q. sz. a. *Kimutatás a debreceni m. kir. tudományegyetemen beiratkozott hallgatókról leckepénzdíjak szempontjából az 1920/21. tanév II-dik félévében*; valamint: MNL HBML VIII. 2. 6.d. 185-1921-22 Q. sz. a. *Kimutatás a debreceni m. kir. tudományegyetemen beiratkozott hallgatókról leckepénzdíjak szempontjából az 1921/22. tanév I-ső félévében*.

⁹ A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1926. évi 91.861. sz. rendelete a tandíj összegét 102 pengőben határozta meg, aminek a közalkalmazottak gyermekei csak a felét voltak kötelesek fizetni. Vö. MAGYARY Zoltán, *Emlékirat az egyetemi ifjúság szociális gondozásának megszervezése tárgyában* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929), 50.

¹⁰ „A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1941. évi 33.200. számú rendelete, az egyetemi tandíj és mellékdíj szabályozásáról”. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1941. Hetvenötödik évfolyam. Kiadja a Magyar Kir. Belügyminisztérium (Budapest: Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája, 1942), 948–950.

¹¹ Lásd MAGYARY, *Emlékirat...*, 39–50.

és vizsgadják (laboratóriumi díj, szigorlati díj, avatási díj stb.) mellett az ugyancsak elengedhetetlen fizetéses nyomtatványok díja is sújtotta. A megélhetési költségek, az étkezés, a lakhatás, a ruházkodás vagy az utazás költségei pedig mindezeken felül terheltek a családokat.

1. ábra

Magyar adatai alapján jól látható, hogy az egyes intézmények között a fizetett mellékdíjak fajtáját és összegét illetően eltérések mutatkoztak. Összességében a legmagasabb összegű mellékdíj a Pázmány Péter Tudományegyetemen A (48 P) és a Sopronban működő Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskolán (45,4 P) volt. A legkisebb összegű mellékdíjat pedig Szegeden (32 P) és a budapesti Közgazdaságtudományi Karon (31 P) kellett fizetni.¹² Az egyes egyetemeken bevezetett mellékdíjak rendszerében meglévő

¹² Ez a kép azonban egyes karok esetén jelentősen módosulhat, ha beszámítjuk a rendkívül eltérő mértékű laboratóriumi díjat is. Debrecenben az orvostanhallgatók mellett csak a vegytan- és fizika szakos hallgatóknak kellett laboratóriumi díjat fizetni. Összege nagyon változó volt, az orvostanhallgatóknak a 10. félévben 137 pengőt, a vegytan- és fizika szakos hallgatóknak az első négy félévben 25 pengőt, aztán 40 pengőt, az utolsó félévben pedig 15 pengőt tett ki.

Szegeden a joghallgatóknak egyáltalán nem volt ilyen díjuk, a bölcsészhallgatók pedig félévente 2 pengő laboratóriumi díjat fizettek, miközben az orvostanhallgatók az első két félévben 23 pengőt, a 3–4. félévben 12 pengőt, a Matematikai és Természettudományi Kar hallgatói pedig tanulmányaik végéig félévente 40 pengőt voltak kötelesek fizetni.

A József Műegyetemen egységesen 28 pengő volt a laboratóriumi díj félévente, de a közgazdasági szakon ezt egyáltalán nem kellett fizetni, miközben a vegyészmérnök hallgatók végig 130 pengőt fizettek. Sopronban többféle laboratóriumi díj létezett (kémiai, vaskémlelészeti, ásvány-földtani, elektrotechnikai, növénytani stb.), amit nem minden félévben és nem azonos mértékben kellett fizetni. Összege 12 és 50 pengő között mozgott. Vö. MAGYAR, *Emlékirat...*, 42–43.; 46–47. és 48–49.

hasonlóságokat és különbözőségeket jól mutatja az alábbi táblázat, ami Magyary Zoltán vizsgálataira épül.

1. táblázat. Tandíj és mellékdíjak hazánk egyetemlein az 1928/29-es tanévben (pengőben)¹³

Felsőoktatási intézmények	Tandíj	Iktatási díj ¹⁴	Könyvtári díj/illeték	Rendelkezési Alap	Testnevelési illeték	Egyéb illetékek ¹⁵	Mellékdíjak összesen
Pázmány Péter Tudományegyetem (Budapest)	102,0	12,0	5,0	4,5	5,0	21,5	48,0
Tisza István Tudományegyetem (Debrecen) ¹⁶	102,0	12,0	1,0	3,0	4,0	15,0	35,0
Erzsébet Tudományegyetem (Pécs)	102,0	12,0	4,0	1,0	?	20,5	37,5
Ferenc József Tudományegyetem (Szeged)	102,0	7,0	7,0	3,0	4,0	11,0	32,0
Közgazdaságtud-i Kar (Budapest)	102,0	12,0	1,5	4,0	5,0	8,5	31,0
József Műegyetem (Budapest)	102,0	16,0	5,0	4,0	4,0	9,0	38,0
Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola (Sopron)	102,0	16,0	5,0	–	2,4	22,0	45,4

A leggyakoribb mellékdíj az iktatási díj volt, amit általában az egyetemi tanulmányok során csak egyszer, a legelső beiratkozás alkalmával kellett kifizetni. A beiktatás tulajdonképpen a hallgatói névsorba történő felvételt takarta. Debrecenben az iktatási díj két részből állt, a beiktatás 6 pengőt tett ki, míg a másik 6 pengő az egyetemi könyvtárat illette. A József Műegyetemen a közgazdasági szak kivételével minden második félév, vagyis minden tanév elején be kellett fizetniük a hallgatóknak a 16 pengő összegű beiratási és iktatási díjat.¹⁷ Sopronban az iktatási díjon (16 P) felül félévente fizetendő beiratási díj (16 P) is volt.¹⁸ A Rendelkezési Alap díja az Egyetemi Tanács rendelkezésére álló anyagi forrásokat biztosította, a testnevelési illeték pedig az egyetemi testnevelés eszközigényének a kielégítésére szolgált. Mindkét díj Budapesten volt a legmagasabb.

Az egyéb illetékek esetében a legnehezebb összehasonlítást tenni, mivel az ide sorolható díjak száma intézményenként nagyon eltérő lehetett. Ide tartoztak a menzadíjak,

¹³ MAGYARY, *Emlékirat...*, 40–43.

¹⁴ Az iktatási díjat csak egyszer, a tanulmányok kezdetén kellett megfizetni.

¹⁵ Az egyéb illetékek köre egyetemenként változó volt. Ide tartoztak az oktatási járulékon, a menzadíjon, a segélyegyleti járulékon és a Betegápolási Alap díján kívül a különböző egyetemi egyesületek kötelező díjai is.

¹⁶ A Debrecenre vonatkozó adatok saját kutatás eredményei. Magyary az egyesületi illetékek közé sorolta a testnevelési díjat, a könyvtári és a Tanácsi illetéket is, míg az egyéb díjat külön tüntette fel.

¹⁷ MAGYARY, *Emlékirat...*, 46.

¹⁸ Uo., 48.

a betegápolási díjak, a segélyegyleti díjak, a kötelező egyesületi illetékek és a nagyon különböző mértékű laboratóriumi díjak is. Számításaim szerint az egyéb illetékek összege a vizsgált intézmények közül Sopronban volt a legmagasabb, 22 pengő.¹⁹ A tudományegyetemek tekintetében a Pázmány Péter Tudományegyetem és az Erzsébet Tudományegyetem emelkedett ki. Előbbi esetében 21,5 pengőt tett ki az egyéb illetékek összege.²⁰ Pécssett valamivel alacsonyabb, 20,5 pengős egyéb illetékekkel kellett számolni.²¹ A harmadik helyen Debrecen következett 15 pengőt kitevő illetékekkel.²² Szegeden viszont csak 11 pengőt kellett ilyen címen befizetniük a hallgatóknak félévente.²³ Végül a legkevesebb egyéb illeték a József Műegyetemen (9 P)²⁴ és a budapesti Közgazdaságtudományi Karon (8,5 P) volt.²⁵

A szedett mellékdíjak tekintetében tehát a Magyary Zoltán által vizsgált 1928/29-es tanévben a Pázmány Péter Tudományegyetem emelkedett ki a leginkább. A fővárosban tanuló diákok a 102 pengő tandíjon kívül 48 pengő mellékdíjat is kellett fizessenek. Ha eltekintünk az egyszer, a tanulmányok kezdetén fizetendő iktatási díjtól, akkor is 36 pengőt tett ki a féléves beiratkozások alkalmával fizetett mellékdíjak összege.

A vidéki egyetemek közül e tekintetben Pécs emelkedett ki, hiszen itt 37,5 pengő mellékdíjat kellett fizetni, míg folytatólagosan iratkozó hallgatók esetében 25,5 pengőt. Debrecenben a legelső beiratkozáskor 35 pengőt, később 23 pengőt tett ki a mellékdíj összege. Az elsőéves hallgatók a legjobb helyzetben Szegeden voltak, hiszen itt mindössze 32 pengő mellékdíj terhelte őket, míg a folytatólagos beiratkozások alkalmával 25 pengőt kellett fizetniük. A budapesti Közgazdaságtudományi Karon a 31 pengő

¹⁹ A Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola esetében az egyéb illetékek a következőképpen alakultak: beíratási díj az iktatási díjon felül (16 P) + Főiskolai Segélyező Egylet díja (3 P) + Menza díj (3 P) = 22 P. Ezen felül egyes szakokon volt még laboratóriumi díj is, de azt nem minden félévben kellett fizetni, és nem azonos mértékben, összege 12 és 50 P között mozgott.

²⁰ A Pázmány Péter Tudományegyetem esetében az egyéb illetékek körébe tartoztak a következők: kari oktatási járulék (8,5 P) + kórházegyleti díj (3 P) + Menza Academica díja (3 P) + egyesületek díja (6 P) + Emlékműalap díj (1 P) = 21,5 P.

²¹ Az Erzsébet Tudományegyetem esetében az egyéb illetékek összege a következőképpen alakult: egyesületi illeték (13,5 P) + Diákház díja (7 P) = 20,5 P.

²² A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem esetében az egyéb illetékek körébe a következő díjak voltak sorolhatók: Menza díj (4 P) + Ifjúsági Betegápolási Alap díja (2,5 P) + Általános Segélyegyleti Díj (1,5 P) + Tudományos Alap díja (3 P) + egyéb díj (4 P) = 15 P.

²³ A szegedi m. kir. Ferenc József Tudományegyetem esetében így tevődött összeg az egyéb illeték: egyesületi illeték (8 P) + tudományos felszerelés (3 P) = 11 P. Fontos megemlíteni, hogy ehhez járult még az eltérő összegű laboratóriumi díj. Mint korábban már említettük, ennek összege Szegeden 2 pengő (bölcészhallgatók), 23 pengő (orvostanhallgatók, gyógyszerészek), de akár 40 pengő (Matematikai és Természettudományi Kar) is lehetett. A joghallgatók azonban teljesen mentesek voltak a laboratóriumi díjtól.

²⁴ A József Műegyetem esetében az egyéb illetékek a következőképpen alakultak: kórházegyleti díj (3 P) + technikus ebéd (3 P) + Műegyetemi Segélyegylet díja (3 P) = 9 P. Ehhez adódott még félévente 28 P laboratóriumi díj, a vegyészmérnöki szakon pedig 130 P laboratóriumi díjat kellett fizetni. A közgazdasági szakon viszont egyáltalán nem volt laboratóriumi díj.

²⁵ A budapesti Közgazdaságtudományi Kar esetében egyéb illetékek tekinthető a betegsegélyező díja (2 P) és a Segélyegylet díja (6,5 P), ami összesen 8,5 pengőt tett ki.

mellékdíj a felsőbb évfolyamokon 19 pengőt, a József Műegyetemen pedig a 38 pengő mellékdíj minden második félévben 22 pengőt tett ki. Sopronban viszont a 45 pengős mellékdíj a folytatólagos iratkozások alkalmával is meghaladta a 29 pengőt. Az egyetemeken szedett mellékdíjak főleg a legszegényebb egyetemi hallgatók számára jelentettek komoly terhet, hiszen ezek az összegek a tandíjfizetésen felüli kiadások voltak és felmentést sem lehetett kérni a fizetésük alól.²⁶

A mellékdíjak rendszere Debrecenben a két világháború között

A tandíj és a szintén a féléves beiratkozások alkalmával szedett mellékdíjak együttesen, mint a felsőoktatási intézményben fizetendő díjak, jelentősen hozzájárultak az egyetemi tanulmányok költségeihez. A gyermekét egyetemre küldő szülőnek tehát az étkezéshez, a lakhatáshoz, a ruházkodáshoz és az utazáshoz szükséges összegezen felül ezekkel a félévente fizetendő díjakkal is számolnia kellett. A mellékdíjak rendszere ráadásul a tandíjjal ellentétben, folyton változott. Egyes díjak megszűntek, új mellékdíjak jelentek meg, illetve az egyes díjak összege is sűrűbben változott, mint azt a tandíj esetében láttuk. A mellékdíjak Debrecenben is egy összetett, többször átalakított rendszert alkottak, ami ugyanakkor számos, az egyetemi hallgatók érdekében létrejött diákjóléti intézmény, vagy egyetemi alap működését biztosította. Voltak olyan mellékdíjak is, amelyekre az egyetem működésének a zavartalan biztosítása érdekében volt szükség. Jelen tanulmányban a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem tekintetében fogjuk áttekinteni a mellékdíjak rendszerében bekövetkezett jelentősebb változásokat a korszak egészére vonatkozóan.

Az egyetem legelső, 1914/15-ös tanévében még csak néhány mellékdíj létezett, az iktatási díj (5 K), a Könyvtári illeték (6 K), az Ifjúsági Betegápolási Alap díja (2 K) és az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapjának a díja (4 K). Utóbbi a következő tanévben megszűnt, az 1917/18-as tanévtől pedig megjelent a 1,5 koronás menza díj, amely az 1915. szeptember 16-tól működő Egyetemi Diákasztal (Mensa Academica) költségeihez járult hozzá.²⁷

²⁶ Ennek legfőbb oka az volt, hogy a mellékdíjak többnyire különböző egyetemi intézmények, alapok fő bevételi forrásai voltak, s működésük a hallgatói befizetésektől függött. Debrecenben egyetemi szabályzat rögzítette, hogy bizonyos díjak fizetése alól nem lehet felmentést adni: „51. §. *A beiktatási díj, valamint a könyvtári illeték, úgyszintén a betegápolási alap és egyéb ifjúsági egyesületek javára szedett díj fizetése alól senkisé menthető fel.*” *A Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem Tanulmányi-, Fegyelmi- és Tandíjmentességi Szabályzata* (Debrecen: Tisza István Tudományegyetemi Nyomda, 1929), 51. §, 55.; valamint „51. §. *A beiktatási díj és a mellékdíjak fizetése alól senki sem menthető fel.*” *A Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem Tanulmányi-, Fegyelmi- és Tandíjmentességi Szabályzata* (Debrecen: Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetemi Nyomda, 1933), 51. §, 47.

²⁷ MNL HBML VIII. 1/a. 1.k. *Egyetemi Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1915/16. tanév*, I. rendes ülés. 1915. szeptember 30., 23. szám. 8. etsz., b. pont.

A mellékdíjak tekintetében is megfigyelhető volt a korona leértékelődésével egyidejűleg az inflációkövető árrobbanás. A fizetendő díjak a súlyos infláció miatt „*a változott viszonyokra tekintettel*”²⁸ már az 1921/22-es tanév második félévére jelentősen felemelkedtek.²⁹

Eleinte az 5 koronás iktatási díj és a 6 koronás könyvtári illeték jól elkülönült egymástól, de az 1921/22-es tanévtől a könyvtári illetéket az iktatási díjjal együtt szedték be, s 30 koronára emelték. Az iktatási díj jelentősebb felemelése a könyvtári illeték beolvasásán kívül egyéb változtatásokat is magában foglalt. Erről a legtöbb információt Pokoly Józsefnek, az 1920/21. tanév rektorának Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszternek címzett 1920. szeptemberi felterjesztése szolgált:

„A tanuló ifjúság által fizetett díjak s a tandíjon felül szedetni szokott iskolai, vagy ifjúsági járulékok közül a/ az iktatási díjat, mely egyszer szokott szedetni, 30 koronában, - s b/ a menza díjat 10 koronában, c/ a betegápolási díjat 4 koronában és d/ az általános segélyegyleti járulékot szintén 4 koronában méltóztassék megállapítani. A b-d./ pont alatti díjak félévenként újra fizetendők. a/ Az iktatási díj jelenleg nálunk 11 korona, melyből 6 korona az egyetemi könyvtárt, s 5 K a hallgató fakultásának kari pénztárát illeti. A javasolt 19 K emelkedéséből 5-5 korona illetné a rektort illetőleg a kar dékánját, és 9 K a tanács rendelkezési alapját.”³⁰

A beiratkozáskor fizetendő mellékdíjakból ezentúl tehát nemcsak a menza, a betegápolási alap, a segélyegylet és az egyetemi könyvtár részesedett, hanem a 30 koronára emelt iktatási díjból a dékán és a rektor is saját felhasználású összegekhez jutott. A változtatás másik érdekessége, hogy a korábban megszüntetett Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapjának a beiratkozásokból állandó, 9 koronás bevételt biztosított.³¹ Az 1923/24. tanév második félévétől aztán ismét különvált az iktatási díj, a könyvtári illeték és a Rendelkezési Alap díja.

A mellékdíjak rendszerének strukturális változásait és az inflációkövető árrobbanás hatásait az alábbi táblázat foglalja össze az 1914 és 1926 közötti időszakra vonatkozóan, vagyis egészen a pengő bevezetéséig. Ebben az időszakban a legfontosabb mellékdíjnak

²⁸ MNL HBML VIII. 2. 6.d. 96-1921-22 Q. sz. a. *Hirdetmény a mellékdíjak felemelkedéséről.*

²⁹ Az inflációnak az egyetem működésére gyakorolt hatásáról bővebben lásd MUDRÁK József és KIRÁLY Sándor, „Az alapítástól az egyetem szétdarabolásáig (1914–1949/1950), I. Felépítés, működés, oktatás, tudományos munka”, in: *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*, szerk. OROSZ István és ifj. BARTA János (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó 2012), 61–62.

³⁰ MNL HBML VIII. 2. 6.d. 334-1920-21 Q. sz. a., 1. Pokoly József rektor levele Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

³¹ Mint említettük, az egyetem első tanévében, az 1914/15-ös tanévben volt egy külön 4 koronás mellékdíj, amit az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapja számára szedtek, de ez az 1915/16. tanévre megszüntetésre került.

az iktatási díj, a könyvtári illeték, a menzadíj, az Ifjúsági Betegápolási Alap díja, az Általános Segélyegyleti díj és az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapjának a díja számított.

2. táblázat. A Tisza István Tudományegyetemen fizetendő tandíj és mellékdíjak 1914 és 1926 között (koronában)³²

Tanév (II. félév)	Tandíj (egész)	Iktatási díj ³³	Könyvtári illeték ³⁴	Menzadíj	Ifjúsági Betegápolási Alap	Általános Segélyegyleti díj (diákjóléti járulék)	Egyetemi Tanács Rendelkezési Alap díja	Testnevelési díj	Egyéb díj
1914/15	3,0/óra min. 20,0	5,0	6,0	–	2,0	–	4,0	–	–
1915/16	20,0	5,0	6,0	–	2,0	–	megszüntetve	–	–
1916/17	20,0	5,0	6,0	–	2,0	–	–	–	–
1917/18	20,0	5,0	6,0	1,50	2,0	–	–	–	–
1918/19	20,0	5,0	6,0	1,50	2,0	–	–	–	–
1919/20	20,0	5,0	6,0	1,50	2,0	–	–	–	–
1920/21	400,0	5,0	6,0	1,50	2,0	–	–	–	–
1921/22 (I. félév)	300,0	30,0	beolvadt (iktatási díjba)	10,0	4,0	4,0	–	–	–
1921/22 (II. félév)	500,0	150,0	–	50,0	20,0	20,0	–	–	–
1922/23	1000	150,0	–	50,0	20,0	20,0	–	–	–
1923/24 (I. félév)	60 000	5000	–	3000	1200	1200	1200	–	–
1923/24 (II. félév)	60 000	10 000	5000	5000	3000	2000	3000	–	–
1924/25	1 020 000	65 000	75 000	35 000	25 000	12 000	25 000	–	–
1925/26	1 275 000	72 500	87 000	29 000	29 000	14 500	29 000	–	–

Ahogy arról korábban már volt szó, a menzadíjat az 1917/18-as tanévtől szedték 1 korona 50 fillér összegben, és a *Mensa Academica* legfőbb bevételi forrása volt.

³² Az adatok forrása: MNL HBML VIII. 2. 1-9.d. *Hirdetmények a fizetendő díjakról.*

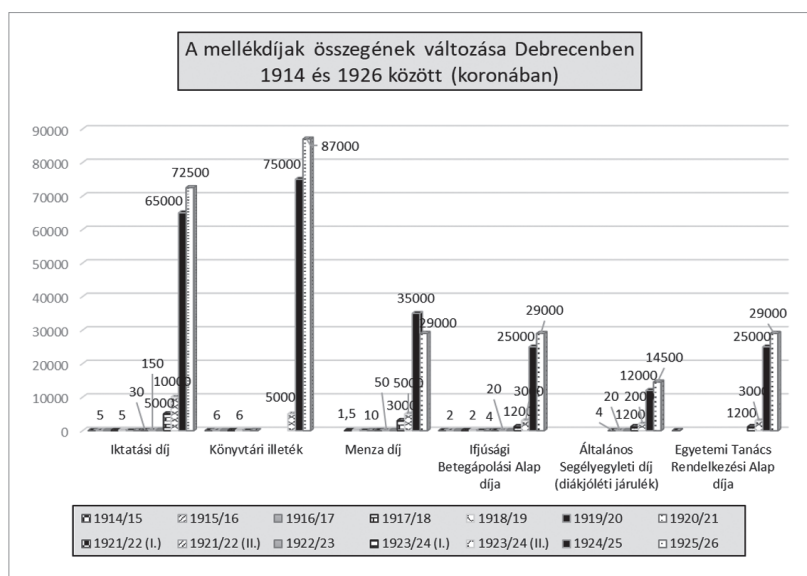
³³ Az egyetemi tanulmányok során csak egyszer, a legelső beiratkozás alkalmával kellett megfizetni.

³⁴ Szintén a legelső beiratkozás alkalmával, a tanulmányok során egyszer kellett fizetni. Gyakran összevonták az iktatási díjjal. Az 1920-as évek végén és az 1940-es évek elején az egyszeri díjon felül félévente is szedtek könyvtári illetéket a hallgatóktól.

Az Ifjúsági Betegápolási Alap díja az iktatási díj, a könyvtári illeték, valamint a Tanács Rendelkezési Alapjának díja mellett azon kevés mellékdíjak egyike volt, melyet már az 1914/15-ös tanévben is beszedtek. Ez a 2 koronás díj az egyetemi hallgatók gyógykezelését, kórházi ellátását biztosította.

Pokoly József rektor 1920 őszi felterjesztésében az alábbiakkal indokolta a menzadíj és az Ifjúsági Betegápolási Alap díjának a felemelését:

„b/ és c/ A menza díj eddig 1,50 K volt, s ugyanennyi az ifjúsági betegápolási járulék, annak nagyobb emelését a menzára váró nagyobb terhek, s emezt a betegápolási díjnak általános emelése indokolja.”³⁵ Az 1921/22-es tanév első félévében tehát a menzadíj 1,50 K-ról 10 K-ra, az Ifjúsági Betegápolási Alap díja pedig 2 K-ról 4 K-ra emelkedett. Az díjak emelkedése ezt követően pedig teljesen elszabadult, és soha nem látott mértéket öltött.³⁶

2. ábra.

Az Általános Segélyegyleti járulék bevezetésére az 1921/22-es tanév 1. félévében került sor, összege 4 koronát tett ki. Létrehozását egyértelműen a hallgatók szociális helyzete indokolta.³⁷ A járulék a Bursa Academica (Diáksegélypénzár) pénzügyi forrásául

³⁵ MNL HBML VIII. 2. 6.d. 334-1920-21 Q. sz. a., 1. Pokoly József rektor levele Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

³⁶ Az Ifjúsági Betegápolási Alap díja a kezdetektől 2 K-ban került megállapításra, tehát Pokoly József azon megállapítása, miszerint ez a díj a menzadíjjal lett volna egyenlő összegű, téves.

³⁷ „Általános segélyegyletünk ugyan eddig nem volt, de egyetemi tanácsunk a nagy diáknyomorra tekintettel kimondotta ennek felállítását s az egyetem diákjóléti bizottságával kapcsolatba hozatalát. A jövő tanév kezdetén tehát ez az egyesület is megalakul és szükséges jövedelméről gondoskodni.” MNL HBML VIII. 2. 6.d. 334-1920-21 Q. sz. a., 1. Pokoly József rektor levele Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.

szolgált, tehát az egyetem ily módon igyekezett biztosítani az 1921-ben megalakult Diákjóléti Bizottság rendelkezésére bocsátandó összegeket. Összege már az 1921/22-es tanév második félévére 20 koronára emelkedett, majd az inflációval járó árrobbanás ennek a díjnak az esetében is bekövetkezett. Az egyetemi mellékdíjak összegének pengőben történő megállapítását, és a mellékdíjak rendszerében ezután jelentkező változásokat az 3. táblázat foglalja össze:

3. táblázat. A Tisza István Tudományegyetemen fizetendő tandíj és mellékdíjak 1927 és 1944 között (pengőben)³⁸

Tanév (II. félév)	Tandíj (egész)	Iktatási díj	Könyvtári illeték	Menzadíj	Ifjúsági Betegpótlási Alap	Általános Segélyegyleti díj (diákjóléti járulék)	Egyetemi Tanács Rendelkezési Alap díja		Testnevelési díj	Egyéb díj
1926/27	102,0	6,0	7,0	4,0	2,50	1,50	3,0		4,0	4,70
							Egy. Tanács Rend. alap	Tudományos alap		
1927/28	102,0	6,0	6,0 [1,0] ³⁹	4,0	2,50	1,50	3,0	3,0	4,0	4,0
1928/29	102,0	6,0	6,0 [1,0]	4,0	2,50	1,50	3,0	3,0	4,0	4,0 (3,0) ⁴⁰
1929/30	102,0	6,0	6,0 [5,0]	4,0	2,50	1,50	3,0	3,0	5,0	4,0 (3,0)
1930/31	102,0	6,0	6,0 [5,0]	6,0	2,50	1,50	3,0	3,0	5,0	4,0 (3,0)
							Fenntartási alap			
1931/32	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0		5,0	–
1932/33	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0		5,0	–
										Ruha- tári alap
1933/34	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0		5,0	1,0
1934/35	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0		5,0	1,0
1935/36	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0		5,0	1,0
1936/37	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0		5,0	1,0

³⁸ Az adatok forrása: MNL HBML VIII. 2. 10-32.d. *Hirdetmények a fizetendő díjakról.*

³⁹ A [...] -ben lévő összeg a szokásos egyszeri díjon felül félévente fizetendő illeték volt.

⁴⁰ Az egyéb díj összege 4 pengő volt a tanulmányaikat kezdő, iktatási díjat fizető hallgatóknak, míg 3 pengő a folytatólagosan beiratkozóknak.

Tanév (II. félév)	Tandíj (egész)	Iktatási díj	Könyvtári illeték	Menzadíj	Ifjúsági Betegápolási Alap	Általános Segélyegyleti díj (diákjóléti járulék)	Egyetemi Tanács Rendelkezési Alap díja	Testnevelési díj	Egyéb díj
1937/38	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0	5,0	1,0
1938/39	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0	5,0	1,0
1939/40	102,0	6,0	6,0	6,0	3,0	3,0	19,0	5,0	1,0
1940/41	128,0	6,0	6,0 [5,0]	6,0	3,0	3,0	megszűnt a II. félévtől ⁴¹	5,0	1,0
1941/42	128,0	6,0	6,0 [5,0]	6,0	3,0	3,0	–	7,0	1,0
1942/43	128,0	6,0	6,0 [5,0]	6,0	3,0	3,0	–	7,0	1,0
1943/44	128,0	6,0	6,0 [6,0]	6,0	3,0	3,0	–	7,0	1,0

Láttuk, hogy a mellékdíjak összege az 1921/22-es tanévtől kezdett el az egyre gyorsabb ütemű inflációhoz igazodva ugrásszerűen emelkedni. A pengő bevezetése azonban a mellékdíjak tekintetében is jóval nagyobb árstabilitást hozott, de kisebb mértékű emelkedés egyes mellékdíjak esetében így is bekövetkezett.

Az 1926/27-es tanév második félévére a mellékdíjak összegét pengőben határozták meg. Az iktatási díj 6 pengőben, a könyvtári illeték 7 pengőben, a menzadíj 4 pengőben, az Ifjúsági Betegápolási Alap díja 2,50 pengőben, az Általános Segélyegyleti díj 1,50 pengőben, az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapjának a díja 3 pengőben, a testnevelési díj pedig 4 pengőben került megállapításra. Mindehhez járult még 4,70 pengő egyéb díj, így összesen 32,70 pengő mellékdíjat kellett befizessen egy frissen iktatott elsőéves hallgató. Felsőévesek esetén ez az összeg az iktatási díj nélkül 26,70 pengőt tett ki.

Komolyabb változásokat a következő, 1927/28-as tanév hozott. Az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapja mellett megjelent egy szintén 3 pengős díj, a Tudományos Alap díja. Az iktatási díjjal együtt a tanulmányok kezdetén szedett könyvtári illetéken kívül, az egyetemi könyvtár fenntartására félévente is szedtek díjat. Ez a könyvtári díj eleinte félévente 1 pengő volt, de az 1929/30-as és az 1930/31-es tanévre már 5 pengőre rúgott. Az 1931/32-es tanévtől, a későbbiekben még külön említésre kerülő Fenntartási Alap díjának, vagyis a fenntartási járuléknak a bevezetésétől kezdődően félévente külön könyvtári illetéket nem szedtek. Ez a díj majd csak az 1940/41-es tanévben

⁴¹ Felsőoktatási célokra ezt követően a tandíj 8%-a volt fordítandó.

jelent meg ismét (5 pengő összegben), amikor a fenntartási járulék megszüntetésre került. Az 1943/44-es tanévre a félévente szedett könyvtári díj 6 pengőre emelkedett.

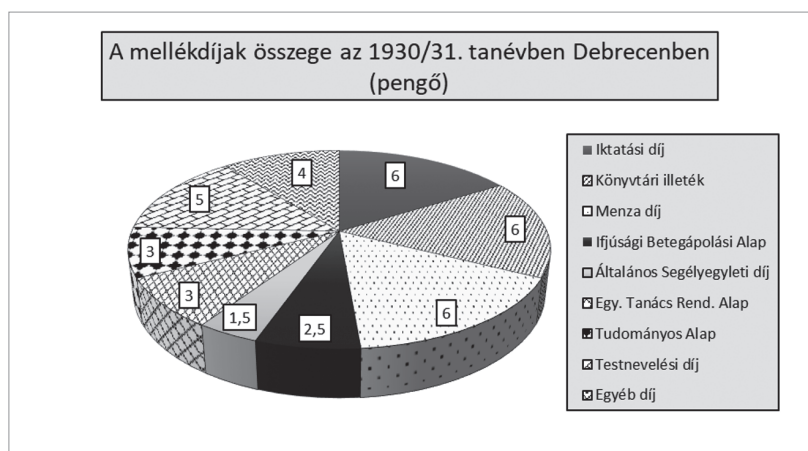
A pengő bevezetését követően a menzadíj 4 pengőben lett megállapítva, de az 1930/31-es tanévre már 6 pengőre emelkedett. Ezután azonban a menzadíj összege a korszak végéig már nem változott. Az Ifjúsági Betegápolási Alap díja 2,50 pengőben került megállapításra 1927-ben, majd az 1931/32-es tanévtől 3 pengőre emelkedett. Az Általános Segélyegyleti járulék összegét 1,50 pengőben állapították meg, és az 1931/32-es tanévtől emelkedett 3 pengőre. A kezdetben 4 pengős testnevelési díj az 1929/30-as tanévtől 5 pengőre, az 1941/42-es tanévtől pedig 7 pengőre nőtt. Az utolsóként létrehozott mellékdíj, az 1933/34-es tanévtől szedett, 1 pengős Ruhatári Alap díja volt, amit az új egyetemi főépületben működő ruhatár működésére fordítottak. Összege a korszak végéig nem változott.

Ha megnézzük a mellékdíjak struktúráját Debrecenben az 1930/31-es tanévben, akkor azt látjuk, hogy egy nagyon sokrétű rendszer épült ki, amely a hallgatói befizetésekéből igyekezett különféle intézményeket fenntartani, és olyan szolgáltatásokat nyújtani, amelyek az ifjúság életét, tanulmányainak folytatását könnyebbé teszi.

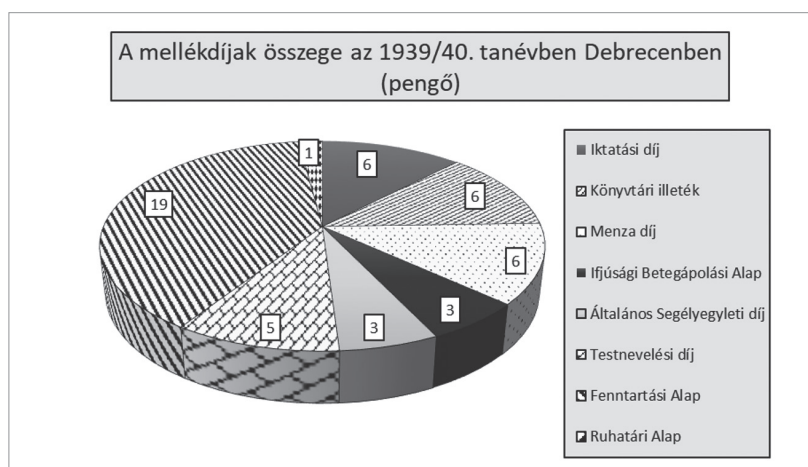
Az iktatási díj, az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapjának a díja, a Tudományos Alap díja, vagy a testnevelési díj olyan mellékdíjnak tekinthető, amely az egyetem működéséhez, a hallgatói nyilvántartások vezetéséhez, az Egyetemi Tanács kiadásaihoz, a tudományos kutatómunka elősegítéséhez vagy a testnevelési órák megtartásához, a szükséges eszközbeszerzések végrehajtásához járult hozzá. Ezzel szemben a menzadíj, az Ifjúsági Betegápolási Alap díja, az Általános Segélyegyleti díj vagy a könyvtári illeték mind-mind olyan szolgáltatást nyújtott a hallgatók számára, amivel életminőségük, élelmiszerük javult, egészségük megőrzése, visszanyerése lehetővé vált, vagy a tanulmányaikat könnyítette meg. A rászorult diákok a segélyezési rendszernek köszönhetően közvetlen anyagi támogatást kaptak, míg a könyvtár fejlesztésével a tanulási lehetőségek váltak könnyebbé. A kiadások fedezéséhez a félévente szedett mellékdíjak is jelentős mértékben járultak hozzá.

Az évtized végén, az 1939/40-es tanév tekintetében viszont azt látjuk, hogy a mellékdíjak legnagyobb hányadát a Fenntartási Alap díja teszi ki. Ez a 19 pengős díj összegét tekintve is kiemelkedett a többi mellékdíj közül, és már az 1931/32-es tanévtől része volt a felsőoktatási rendszernek.

A Fenntartási Alap valójában a fenntartási járulékból befolyt összeget tartalmazta. A fenntartási járulék azonban nem az egyetlen rendkívüli díj volt az 1930-as években, szorosan hozzá kapcsolódott a fenntartási pótdíj is. A fenntartási járulék 1931-es és a fenntartási pótdíj 1934-es bevezetése a magyar felsőoktatásban kétségtelenül rendkívülinek tekinthető, mivel ezek a díjak kizárólag az intézményfenntartást szolgálták. A bevezetésük hátterében az állt, hogy a gazdasági világválság hatása 1931-re olyan súlyos helyzetet teremtett a felsőoktatásban, hogy adminisztratív eszközökkel kellett biztosítani a hallgatói hozzájárulást az intézmények kiadásaihoz.

3. ábra.

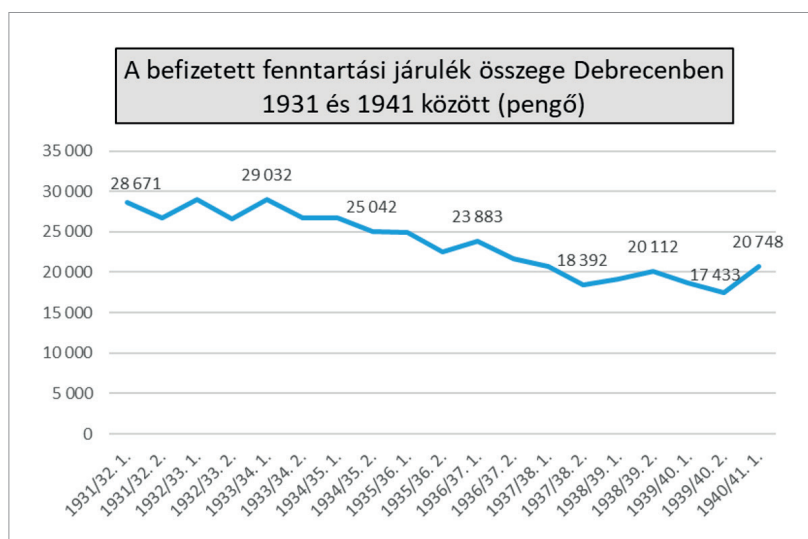
4. ábra.

Először 1931. augusztus 25-én Szily Kálmán, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára értesítette az egyetemet, hogy olyan intézkedések megtételére van szükség, amelyek fedezik a dologi kiadások 5%-át. Ezt két úton látta megoldhatónak:

„A fedezet szolgáltatására önként kínálkozik két forrás: a tandíjbevételek a 19847/1925. sz. rendeletem szerint az egyetem szabad rendelkezésére bocsátott része és a hallgatóktól a félévi beiratkozások alkalmával szedett mellékdíjak között egy új díj: »a fenntartási járulék.«⁴²

⁴² MNL HBML VIII. 2. 15. d. 1-1931-32. Q. sz. a. Miniszteri leirat (1931. augusztus 25.).

A tandíjbevételek átcsoportosításával a dologi kiadások fedezését szolgálta ezentúl az egyetem szabad rendelkezésére bocsátott rész, a másik forrás pedig az új mellékdíj lett, ami a hallgatói terhek növekedésével járt együtt. Mivel a miniszteri leirat megszabta, hogy a félévente a hallgatóktól szedett mellékdíjak összege az iktatási díjon felül nem haladhatja meg a 40 pengőt, így a fenntartási járulék összege egységesen minden hallgató számára félévente 19 pengőben került meghatározásra. Az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapjának és a Tudományos Alapnak a díja viszont megszűnt. A hallgatóktól a féléves beiratkozások alkalmával az 1931/32-es tanévtől szedett fenntartási járulék összege tehát a Fenntartási Alapba folyt be, és az egyetem dologi kiadásainak a fedezéséhez járult hozzá.⁴³

5. ábra

Alig telt el a fenntartási járulék bevezetését követően három év, Szily Kálmántól, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkárától 1934. július 31-én újabb leirat érkezett, ezúttal a fenntartási pótdíj bevezetése tárgyában. Ebben ismét az állam pénzügyi helyzetére hivatkozva, „parancsoló szükségszerűségként” vetődött fel az 1934–1935. évi állami költségvetésben előirányzott dologi kiadások újabb csökkentése. A minisztérium is belátta, hogy az egyetemek dologi kiadásainak a további csökkentése az oktatás színvonalát és az egyetemek gazdálkodását veszélyeztetné, így a leirat kifejtette, hogy „szükségesnek mutatkozik a hallgatóktól a félévi beiratkozás alkalmával az eddig szedett

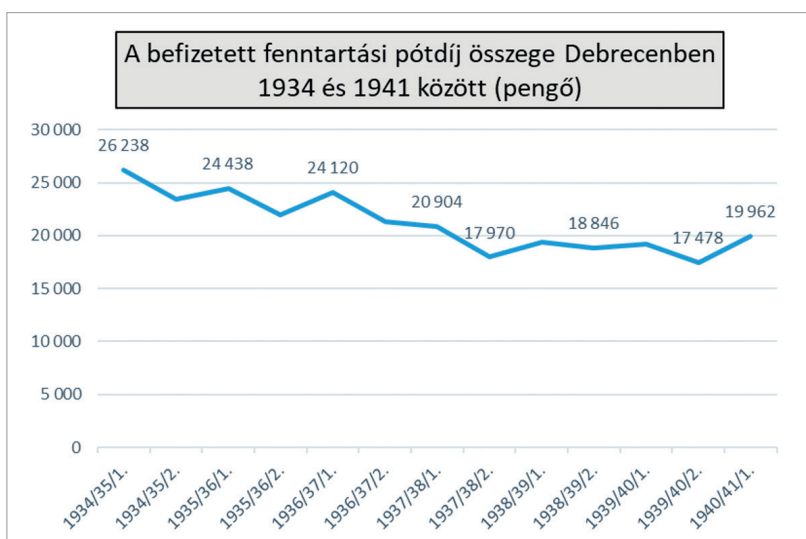
⁴³ Kölönte Géza, egyetemi quaestor jelentése szerint a befolyt fenntartási járulék összege minden esetben „az egyetem Gazdasági Hivatalához utaltatik át, az elégtelen dologi szükségletek pótlására”. MNL HBML VIII. 2. 16.d. 174-1932-33 Q. sz. a. Kölönte Géza, quaestor jelentése a tandíj és a mellékdíjak fizetésének rendszeréről.

mellékdíjakon (és benne az eddig szedett fenntartási járulékon) felül egy újabb díjnak, a fenntartási pótdíjnak szedése.⁴⁴

A fenntartási pótdíj összege 24 pengőben lett meghatározva, de nem egységesen minden hallgató számára, hanem progresszív módon, az elnyert tandíjmentesség függvényében.⁴⁵ A fenntartási pótdíj összegének a fizetett tandíj nagyságától függő megállapítása azonban rendkívüli kihívás elé állította az egyetemet, mivel az érvényes eljárásrend szerint a mellékdíjak fizetésekor a tandíjmentességi kérelmekről a karok még nem határoztak. Varga Zsigmond 1934. augusztus 6-án kelt rektori utasítása is ezt emelte ki:

„Azon kívül, hogy ez a rendelet egyetemünk szegénysorsu ifjúságára újabb kényszerű terhet ró, egyben magával hozza azt is, hogy a tandíjmentességi kérvényeket a Tekintetes Kar a beiratkozások sima lebonyolítása lehetővé tétele céljából korábban lesz kénytelen elintézni, mint az eddig történt.”⁴⁶

6. ábra

Tehát annak érdekében, hogy a hallgatók rendben be tudjanak iratkozni és ki tudják fizetni mellékdíjaikat, a tandíjmentességekről jóval korábban dönteni kellett.

⁴⁴ MNL HBML VIII. 2. 17. d. 637-1931-32. Q. sz. a. Miniszteri leirat (1934. július 1.).

⁴⁵ „Ezen újabb fenntartási pótdíjat az eddig szedett mellékdíjaktól eltérően nem fizeti minden hallgató egyenlő mértékben, hanem csupán tandíjmentességük arányában, vagyis a teljes fizető a teljes pótdíjat, a háromnegyedes fizető ennek háromnegyed részét, a félfizető a díj felét, az egynegyed fizető a díj egynegyedét, míg az egész tandíjmentes a díj fizetés alól is mentes.” MNL HBML VIII. 2. 17. d. 637-1931-32. Q. sz. a. Miniszteri leirat (1934. július 1.).

⁴⁶ MNL HBML VIII. 2. 17. d. 637-1931-32. Q. sz. a. Varga Zsigmond 1934. augusztus 6-i rektori utasítása.

A Tanulmányi, Fegyelmi és Tandíjmentességi Szabályzat módosítására lett volna szükség, azonban erre a tanévkezdésig már nem volt idő. Varga Zsigmond rektor ezért arra kérte a karokat, hogy az 1934/35-ös tanév I. félévére vonatkozó tandíjmentességi kérvényekről 1934. szeptember 10-ig „okvetlenül és véglegesen” döntsenek.⁴⁷

Így 1934. szeptember 1. és 10. között csak azok iratkozhattak be, akik teljes tandíjat fizettek, vagyis tandíjkedvezményt nem igényeltek, és a fenntartási pótdíj teljes összegét (24 pengőt) be kellett fizessék. Szeptember 10-től 15-ig, a tandíjmentességi kérelmekre vonatkozó kari döntést követően pedig a tandíjkedvezményt igénylő hallgatók beiratkozására is sor kerülhetett, a fizetett tandíj arányában meghatározott fenntartási pótdíj befizetését követően.⁴⁸

Míg a fenntartási járulék összege állandó volt, és a befolyó bevétel kizárólag a beiratkozó hallgatók számától függött, a fenntartási pótdíj tekintetében ilyen egyértelmű megfelelést nem lehet megállapítani, mivel a fizetett tandíj mértéke határozta meg a pótdíj összegét.

A fenntartási járulékot és a fenntartási pótdíjat az 1940/41-es tanév I. félévi beiratkozások során szedték be utoljára a hallgatóktól. Ezt követően mindkét mellékdíj megszűnt, és véget ért az az időszak, amelyben ilyen terheket kellett róni az amúgy is anyagi gondokkal küzdő hallgatóságra.⁴⁹ A fenntartási járulék és a fenntartási pótdíj bevezetése egyaránt a gazdasági válság közvetlen következményének tekinthető. Olyan időben hozták létre ezeket a mellékdíjakat, amikor a gazdasági nehézségek az egyetemi élet számos területén éreztették a hatásukat, hiszen az 1930-as évek elejétől például a pályatételre beadott pályamunkák esetében is pénzjutalom helyett már csak emléklakettet tudtak adni az arra érdemes pályázóknak.⁵⁰

Fontos megemlíteni, hogy a tandíj és a mellékdíj mellett szorosan hozzátartozott az egyetemi tanulmányok folytatásához és szintén növelte az egyetemi hallgatók által viselt terheket a különböző fizetési nyomtatványok megvásárlásának költsége is. Már 1915 áprilisában az 1914/15-ös tanév első és második félévében eladott fizetési nyomtatványok és igazolójegyek árából befolyt 700, illetve 145 koronára rúgó összeget

⁴⁷ Varga Zsigmond mindezt annak tudatában kérte, hogy ha a tandíjmentesség mértéke nem ismert, akkor a fenntartási pótdíj összege sem állapítható meg, így sem mellékdíjat fizetni, sem beiratkozni nem lehet: „Ellenkező esetben továbbíratkozó és tandíjmentességért folyamodó hallgatóink a rendes beiratkozási határidő alatt: szeptember hó 1-től 15-ig a quaesturában beiratkozni nem tudnak.” MNL HBML VIII. 2. 17. d. 637-1931-32. Q. sz. a. *Varga Zsigmond 1934. augusztus 6-i rektori utasítása.*

⁴⁸ Utólagos beiratkozásra pedig szeptember 16. és 20. között dékáni, szeptember 21. és 30. között pedig rektori engedéllyel volt lehetőség.

⁴⁹ A fenntartási járulék és a fenntartási pótdíj történetéről részletesebben: KIRÁLY Sándor, „Miniszteri leiratok a fenntartási járulék és a fenntartási pótdíj bevezetéséről a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetemen. A gazdasági válság hatása a mellékdíjak rendszerére”, *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények* 12, 1–2. sz. (2021): 162–181.

⁵⁰ Erről részletesebben lásd BAGDI Róbert, „Statistikai módszerekkel mért fejlettség és szociográfiai valóóság az 1930-as évek vidéki Magyarországon”, in: *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv. 2022. Területi egyenlőtlenség – Intézményi változás*, főszerk. DEMETER Gábor, KÖVÉR György, POGÁNY Ágnes és WEISZ Boglárka (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Hajnal István Alapítvány, 2023), 211.

a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapja javára engedte át.⁵¹

Az 1915-ös Tanulmányi, Fegyelmi és Leckepénzszabályzat 94. §-a értelmében az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapjának fő bevételi forrását a távozási és végbizonyítványok kiállítása során az alapot megillető 4 korona képezte.⁵² Az 1915/16-os tanév II. félévétől azonban ez a 4 koronás díj megszűnt. Az alap bevételei ettől kezdve leginkább a fizetési nyomtatványokból származtak: „*A debreceni m. kir. Tudományegyetem Tanácsának 553/1914-15. etsz. rendelete értelmében az igazoló jegyek árából félévenként befolyó összegek az egyetemi Tanács rendelkezési alapja javára [...] fordítandók.*”⁵³ Ezen kívül a vallás- és közoktatásügyi miniszter [Jankovich Béla] külön rendelettel garantálta a forrásokat, amikor „[...] az egyetemen értékesítés alá kerülő fizetési nyomtatványok előállításai és eladási ára közötti különbözetet az egyetemi Tanács Rendelkezési alapja gyarapítására engedte át”.⁵⁴

Debrecenben a következő fizetési nyomtatványok voltak rendszeresítve: lecke-könyv, leckeigazolvány, leckekönyvmásolat, igazolójegy, származási lap, tanrend és az 1917/18-as tanévtől az iktatási lap (*Nos Rector*). Ezen nyomtatványok elsősorban a beiratkozáshoz, a hallgatók nyilvántartásához és a tanulmányi előmenetel, a tárgyak teljesítésének hivatalos dokumentálásához szükségeltettek. Kezdetben, az 1914/15-ös tanévben csak a leckekönyv és a leckeigazolvány ára haladta meg az 1 koronát (1,20 K), míg egy leckekönyv másolat 40 fillérbe, egy igazolójegy, egy tanrend 20-20 fillérbe, egy beiratkozáshoz szükséges származási lap pedig 8 fillérbe került.

A fizetési nyomtatványokat 1916 nyarától nem a Quaestori Hivatalban, hanem az egyetemnek a központi főépület 1932-es átadásáig helyet adó Református Kollégium portáján, a kollégiumi kapusnál lehetett megvásárolni.⁵⁵ Erről maga Kölönte Géza egyetemi quaestor tájékoztatta a hallgatókat 1916. július 11-én közzétett hirdetményében.⁵⁶ A fizetési nyomtatványok árának az 1919/20-as tanévről az 1920/21-es tanévre történt felemelését Kölönte Géza quaestor javasolta, és az előállítás költségek

⁵¹ MNL HBML VIII. 1/a. 1. k. *Egyetemi Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1914/15. tanév*, V. rendes ülés, 1915. április 16., 40. szám, 553. etsz.

⁵² „*Mind a távozási, mind a végbizonyítványért a quaesturában a két-két korona bélyegilletéken kívül két-két korona díjat kell fizetni. E díj felerészben a kari dékánt, felerészben az egyetem rectorát illeti.*” *A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem Tanulmányi, Fegyelmi és Leckepénzszabályzata* (Debrecen, Debrecen szab. kir. város Könyvnyomda Vállalata, 1915), 94. §, 25.

⁵³ MNL HBML VIII. 2. 2.d. 47-1916/17. Q. sz. a., 1. lap *A Debreceni M. Kir. Tudományegyetem Tanácsának Rendelkezési alapja. Főkönyvi másolat az 1914/15. és 1915/16. tanévről.*

⁵⁴ Uo., 1. lap. VKM. 31.022/1915. IV.

⁵⁵ MNL HBML VIII. 2. 4.d. 3-1919-20. Q. sz. a. Hirdetmény a fizetési nyomtatványok árának változásáról.

⁵⁶ „Értesítem a hallgató urakat, hogy a beiratkozáshoz szükséges egyetemi fizetési nyomtatványokat, amiket eddig a Quaestori Hivatal árúsított, a beszerzés megkönnyítése céljából Farkas Sándor református kollégiumi kapus árúsítja, az alábbi egységárakban: [...] *Ugyancsak nála kapható a beiratkozáshoz szükséges útmutató is díjtalanul.* Debrecen, 1916. évi július hó 11-én, Kölönte Géza egyetemi quaestor.” MNL HBML VIII. 2. 1.d. 126-1915/16. Q. sz. a. *Kölönte Géza hirdetménye.*

emelkedésével, valamint az Egyetemi Tanács Rendelkezési Alapját illető bevételek növelésével indokolta meg:

„S ha meg az egyetemi Tanács Rendelkezési alapjának gyarapítására gondolunk, az ebből befolyó haszon képezi egyedüli jövedelmét, úgy teljesen indokolt a fizetési nyomtatványok árának a mai előállítási költségek arányában történő emelése s az új áraknak már az 1920/21. tanév I-ső felétől történő megállapítása. [...] jöllehet a beiratkozás szeptember hó 16-án kezdetét veszi, az idő rövidségére való tekintettel bátor vagyok tisztelettel javasolni, hogy a 1.) Leckekönyv árát 4 kor.-ról 9 kor.-ra, 2.) Leckeigazolvány árát 2 kor. 50. f.-ről 8 kor.-ra, 3.) Leckekönyv másolat árát 1 kor. 50. f.-ről 6 kor.-ra, 4.) Származási ív árát 1 kor.-ról 3. kor.-ra, 5.) Iktatási /Nos Rector/ lap árát 50 f.-ről 2 kor.-ra, 6.) Igazolójegy árát 50 f.-ről 2 kor.-ra fölemelni, illetve annak fölemelése iránt illetékes helyen javaslatot tenni méltóztassék.”⁵⁷

A rektorhoz intézett jelentésében Kölönte Géza külön kiemelte, hogy ezekhez a nyomtatványokhoz Debrecenben jóval olcsóbban lehet hozzájutni, mint más egyetemeken.⁵⁸

4. táblázat. A fizetési nyomtatványok ára a két világháború között Debrecenben (koronában, illetve pengőben)

Tanév (II. félév)	Leckekönyv (index)	Leckeigazolvány	Leckekönyvmásolat (egész)	Igazolójegy	Származási lap	Iktatási lap / Nos Rector/	Tanrend
1914/15	1,20	1,20	0,40	0,20	0,08	–	0,20
1915/16	1,20	1,20	0,40	0,20	0,08	–	0,20
1916/17	1,20	1,20	0,40	0,20	0,08-0,10	–	0,50
1917/18	2,0	1,50	0,60	0,30	0,20	0,20	0,50
1918/19	2,0	1,50	0,60	0,30	0,20-0,50	0,20	0,50
1919/20	4,0	2,50	1,50	0,50	1,0	0,50	3,0

⁵⁷ MNL HBML VIII. 2. 5.d. 5-1920-21. Q. sz. a. Kölönte Géza egyetemi quaestor jelentése Pokoly József rektornak a fizetési nyomtatványok árának felemelése tárgyában. 2.

⁵⁸ „A budapesti, kolozsvári és a pozsonyi egyetemeken a Közokt. Miniszter úr jóváhagyásával az 1919/20. tanévben, illetve az ezt pótló szemeszterekben a fizetési nyomtatványokat az alábbi árakon árusították: Indexeket. 9 kor.; Indexmásolatot 6 kor.; Tanrendet 6 kor.; Iktatási lapot /Nos Rector/ 3 kor.; Származási ívet 3 kor – Ezen árak nem érintették az administratio nyomtatvány költségek címen a beiratkozások alkalmával minden hallgatótól külön szedett 12 kor.-t, amiért minden hallgató hivatalból 1 származási ívet és 1 Tanrendet kapott.” MNL HBML VIII. 2. 5.d. 5-1920-21. Q. sz. a. Kölönte Géza egyetemi quaestor jelentése Pokoly József rektornak a fizetési nyomtatványok árának felemelése tárgyában. 2–3.

Tanév (II. félév)	Leckekönyv (index)	Leckeigazolvány	Leckekönyvmásolat (egész)	Igazolójegy	Származási lap	Iktatási lap / Nos Rector/	Tanrend
1920/21	9,0	8,0	6,0	2,0	3,0	2,0	3,0
1921/22	9,0	8,0	1,50/félév	2,0	3,0	2,0	10,0
1922/23	50,0	40,0	20,0	5,0	20,0	10,0	500,0
1923/24	2500	2000	1000	200,0	800,0	300,0	1200
1924/25	15 000	10 000	8000	–	5000	4000	8000
1925/26	15 000	10 000	8000	–	5000	4000	8000
1926/27	1,20	0,80	0,60	–	0,40	0,30	1,0
1927/28	1,20	1,0	0,60	–	0,40	0,30	2,0
1928/29	1,20	1,0	0,60	–	0,40	0,30	2,0
1929/30	1,20	1,0	0,60	–	0,40	0,30	1,20
1930/31	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	1,0
1931/32	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	1,0
1932/33	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	1,0
1933/34	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1934/35	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1935/36	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1936/37	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1937/38	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1938/39	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1939/40	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1940/41	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1941/42	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1942/43	1,0	0,80	0,40	–	0,30	0,10	0,60
1943/44	2,0	1,60	0,80	–	0,60	0,20	1,20

A pengő bevezetésével az 1926/27-es tanév második félévétől a leckekönyvet 1,2 pengőért; a leckeigazolványt 80 fillérért; a leckekönyvmásolatot 60 fillérért; a származási lapot 40 fillérért; az iktatási lapot 30 fillérért, a tanrendet pedig 1 pengőért lehetett megvásárolni. Az igazolójegy már korábban, az 1924/25-ös tanévtől megszüntetésre került. Az árak nagy fokú stabilitása ezt követően a fizetési nyomtatványok esetében is megfigyelhető volt, sőt kismértékben még csökkent is a díjszabás. Az 1930/31-es tanévtől a leckekönyv ára 1 pengőre; a leckeigazolvány ára 80 fillérre; a leckekönyvmásolat ára 40 fillérre; a származási lap ára 30 fillérre; míg az iktatási lap ára 10 fillérre csökkent.

A tanrend esetében az ár előbb 2 pengőre nőtt, majd az 1930/31-es tanévtől ismét 1 pengőre csökkent, végül az 1933/34-es tanévtől 60 fillérért árulták. A fizetéses nyomtatványok díjaiban ezután emelkedés csak az 1943/44-es tanévben következett be, a háború következtében megváltozott gazdasági környezet hatására.

A fizetéses nyomtatványok megvásárlása mellett a hallgatókat a Quaestori Hivatal által szedett eseti díjak is sújtották. A Quaestura Debrecenben is azokat a jutalékdíjakat szedte, amelyek a Pázmány Péter Tudományegyetemen és a sok szempontból példának tekintett kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen is szokásban voltak.⁵⁹ Az Egyetemi Tanács azonban már 1914. december 19-én kimondta, hogy az akadémiai indexek átírásakor és hitelesítésekor, valamint az alapvizsgákért díj nem szedhető, valamint hogy „*a tandíjmentességi kérvényeket a quaestura kezelése alól kiveszi, s a karok ügykörébe utalja, hogy a hallgatóság ezért díjakkal ne terheltesék*”.⁶⁰

Az egyetemi tanulmányok költségének problematikája

A fentiek alapján jól áttekinthető, hogy a két világháború között Debrecenben mennyi, tanulmányokhoz köthető kiadása volt egy átlagos egyetemi hallgatónak. A köztudatban élően élő tandíj mellett azonban a mellékdíjak is jelentős tényezői voltak a költségeknek, különösen amiatt, hogy ezeket teljes egészében meg kellett fizetni. Esetükben a tandíjmentességhez vagy különböző tandíjkezdvményekhez hasonló díjelengedés nem létezett. Fontos egyetemi intézmények, segélyegyletek, vagy például a menza működése függött a mellékdíjaktól, vagy mint a fenntartási járulék és a fenntartási pótdíj esetében is láttuk, rendkívüli időkben magának az egyetemnek a dologi kiadásaihoz kellett hozzájárulniuk a hallgatóknak.

A tandíj, a különféle mellékdíjak, a fizetéses nyomtatványok költsége, a különböző, esetenként fizetendő vizsgadíjak, avatási díjak, szigorlati díjak stb., valamint a Quaestori Hivatal által szedett díjak mind-mind szorosan kapcsolódtak az egyetemi élethez, a tanulmányok folytatásához. Emellett azonban fontos kiadást jelentett a lakhatás, az étkezés, és általában a megélhetés biztosítása is. Magyary Zoltán, aki az egyetemi tanulmányok költségeit először vizsgálta, munkájában külön fejezetben foglalkozott a kérdéssel. Magyary a tandíj, a mellékdíjak és az adminisztrációs kiadások mellett – teljes joggal – a megélhetés (étkezés, szállás, ruházkodás, tisztálkodás stb.) költségeit is figyelembe vette a tanulmányi költségek összesítésekor. A megélhetés költségei azonban

⁵⁹ A Quaestura az alábbi eseti jutalékdíjakat szedte: Hitelesítés: 1 korona; Akadémiai és külföldi lecke-könyvek átírása és hitelesítése félevenként és alapvizsgánként: 1 korona; Látogatási bizonyítványért katonai célokra: 1 korona; Végbizonyítvány és Távozási bizonyítvány kiállításáért, fogalmazásáért, tisztázásáért és átnézéséért: 2-2 korona; valamint eleinte: Tandíjmentességi kérvények kezelése folyamodóként: 1 korona. MNL HBML VIII. 1/a. 1.k. *Egyetemi Tanácsülési Jegyzőkönyvek*, 1914/15. tanév, III. rendes ülés, 1914. december 19., 251. etsz.

⁶⁰ MNL HBML VIII. 1/a. 1.k. *Egyetemi Tanácsülési Jegyzőkönyvek*, 1914/15. tanév, III. rendes ülés, 1914. december 19., 251. etsz.

meglehetősen nehezen meghatározhatók, hiszen „*ez a költség különböző aszerint, hogy az egyetemi hallgató a szülői háznál, internátusban, vagy magánosan lakik-e. Végül különböznek ezek a költségek bizonyos fokig városok szerint is.*”⁶¹ Valóban nagyon eltérő lehetett a megélhetési költség a főváros és a vidék vonatkozásában. Az egyetem székhelye és a szülők lakóhelye közötti távolság ugyancsak nagyban befolyásolta a kiadásokat, hiszen az étkezés és a szállás mellett az utazás költségeivel is számolni kellett.

Ha figyelembe vesszük a félévente fizetendő tandíjat, a mellékdíjakat, az egyéb kiadásokat, valamint a megélhetési költségeket, és mindezt a korabeli jövedelmi viszonyokhoz hasonlítjuk, akkor kijelenthető, hogy igen komoly anyagi áldozatokkal járt egy, pláne két gyermek taníttatása bármely átlagos, vagy még az átlagnál jobb módban élő család számára is. Óvatos és hozzávetőleges számítás szerint, ha összeadjuk a tanulmányok teljes költségét például az 1930/31-es tanévben, Debrecenben, akkor a következőket látjuk:

Tandíj: 102 P; fizetéses nyomtatványok: 2,70 P; mellékdíjak: 37 P; megélhetés: havi 75 P, félévre 375 P.⁶² Mindez azt jelenti, hogy egy félévben összesen 516,70 pengő kiadással kellett számolni egy teljes tandíjat fizető, kollégiumban lakó egyetemi hallgatónak. Ez éves szinten 1033,40 pengő kiadást jelentett. Teljes tandíjelengedés esetén ez az összeg félévente 414,70 pengőt tett ki, vagyis éves szinten így is 829,40 pengő költséget rótt az egyetemi tanulmányok folytatása a hallgató családjára. Ha Magyar számításai alapján egy hónapos szobában lakó hallgatóról van szó, akinek a havi megélhetési költsége 168 P, akkor teljes tandíjfizetés esetén ez a költség félévente a 981,70 pengőt, évente a 1963,40 pengőt is elérhette.

Ilyen költségek vállalását csak kevesen engedhették meg maguknak, s ez még akkor is igaz, ha a megélhetési költségeket az életminőség rovására lehetett csökkenteni, és sokan számíthattak tandíjkedvezményre, valamint a diákjóléti intézmények által nyújtott segítségre is. Gyakori jelenség volt, hogy két egyetemista korú gyermek esetén egyik félévben az egyiket, a másik félévben a másikat írták be az egyetemre, így viszont a tanulmányok elhúzódásával kellett számolni. A kispolgári, vagy annál alacsonyabb társadalmi helyzetű családok részéről hatalmas bátorságra volt szükség ahhoz, hogy egyetemre küldjék a gyermekeiket. Sokan azonban az elszegényedést és az eladósodást is vállalták a szebb jövő és gyermekük jobb élete, könnyebb boldogulása reményében. Különösen szembeötlő ez az altisztek esetében, akikről kimutatható volt, hogy folyamatosan növekvő ütemben taníttatták gyermekeiket az egyetemeken, akik így egyre nagyobb arányt tettek ki az egyetemi hallgatók között.⁶³

A tandíj és a mellékdíjak világában nem lehet eléggé hangsúlyozni a különböző diákjóléti intézmények szerepét, amelyek a szegény sorsú, de jó tanulmányi előmenetelt

⁶¹ MAGYARY, *Emlékirat...*, 39.

⁶² A megélhetési költség tekintetében Magyar Zoltán Szegedre vonatkozó számításából indultam ki, ami Debrecenhez hasonlóan vidéki megyeszékhely és egyetemváros volt, így a két város e tekintetben egymással megfeleltethető.

⁶³ Erről bővebben KIRÁLY Sándor, *Az egyetemi hallgatóság társadalmi arculata Magyarországon a két világháború között* [Doktori értekezés] (Debrecen, DE Bölcsészettudományi Kar, 2009), 161–169.

tanúsító hallgatók szociális gondozása tekintetében elévülhetetlen érdemeket szereztek. Ki kellett választaniuk és hathatós támogatásban kellett részesíteniük azokat az arra érdemes fiatalokat, akiket szüleik korlátozott anyagi lehetőségei miatt az egyetemi tanulmányok félbeszakítása fenyegetett.⁶⁴ A diákjóléti intézményrendszer fokozatosan épült ki Debrecenben, és idővel egyre hatékonyabbá vált, és sok szegény sorból érkező egyetemi hallgatót segített ahhoz, hogy diplomát szerezhessen.⁶⁵ Az egyetemi tanulmányok költségeinek és a kereseti viszonyoknak a tekintetében minden segítségre szükség is volt annak érdekében, hogy anyagi okok miatt minél kevesebben hagyjanak fel tanulmányaikkal.

---

⁶⁴ A diáksegélyezési rendszer több módon igyekezett segíteni, közvetlen segélyezés, tandíjelengedés, kollégiumi díj vagy a menzadíj részben vagy egészben történő elengedése, vagy a különböző alapítványi kamatok odaítélése útján. Különösen nagy teher hárult az akkor még kiépülés alatt álló diákjóléti rendszerre az első világháborút követően, amikor a háborús évfolyamok összetorlódtak, és a szociálisan rászorult diákok egyszerre nagy tömegben jelentek meg az egyetemen. Erről részletesen KIRÁLY Sándor, „Szociális krízis a Debreceni m. kir. Tudományegyetemen Trianon árnyékában”, in: *Trianon és a magyar felsőoktatás. I. kötet*, szerk. UJVÁRY Gábor (Budapest: Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló, 2018), 33–65.

⁶⁵ A debreceni diákjóléti intézményekről lásd bővebben KIRÁLY Sándor, „A m. kir. Tisza István Tudományegyetem hallgatóságának viszonyai és a diáksegélyezés fejlődése a kezdetektől 1945-ig”, *Közlemények a Debreceni Tudományegyetem Történetéből I.*, szerk. Dr. HOLLÓSI Gábor (Debrecen: DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, 2005), 27–43.; illetve KIRÁLY Sándor, „Diáksegélyezés, kollégiumok, sport”, in: *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*, 267–287.